

ИЗНАВЧЕННЯ МОМЕНТУ «ПІД ЧАС ПОЛОГІВ» ТА «ВІДРАЗУ ПІСЛЯ ПОЛОГІВ» ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ.

Кости́ря Євге́нія Володи́мирівна
студент – спеціаліст юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: costyrya2011@yandex.ru

Ключові слова: *вбивство, матір, пологи, новонароджена дитина.*

Умисне посягання на життя у всі часи визнавалось одним із найбільш небезпечних злочинів. Будь – яке умисне вбивство має винятково високий ступінь суспільної небезпеки. Повідомлення про ці злочини завжди спричиняють особливий суспільний резонанс і, насамперед, коли йдеться про вбивств новонародженої дитини. Адже остання, як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує соціальної охорони й піклування [1].

Наприклад, на більш ранніх етапах людського суспільства дітовбивство являло собою досить поширене, але не каране діяння. У народів, які проживали на території сучасної Європи, воно розцінювалось як природний прояв необережної батьківської влади.

Водночас подібне ставлення до дітовбивства мали народи Стародавнього Єгипту, Греції та Риму, які стояли на більш високому щаблі суспільного розвитку. Так, стародавні єгиптяни вважали, що батьки, які дають дітям життя, не підлягають покаранню за дітовбивство. У Стародавній Спарті кожного новонародженого оглядали, і коли виявлялося, що дитина народилась слабкою, її скидали в море [2; с.106].

У Київській Русі дітовбивство також не визнавалось злочином. Автор відомої праці «Історія держави Російської» Н.М. Карамзін, розповідаючи про жорстокі звичаї язичних слов'ян, зазначив, що «... будь – яка мати у них мала право умертвити новонароджену дочку, коли сімейство ставало дуже багатодітним, але зобов'язувалася зберігати життя сина, народженого для служіння батьківщині» [3; с. 50].

На жаль умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини вчинювалось і вчинюється у нашому суспільстві.

Стаття 117 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них [4]. Цей вид злочину в кримінальному праві називають дітовбивством. Будучи одним із видів убивств, дітовбивство належить до умисних убивств із пом'якшуючими обставинами, так званих привілейованих складів злочинів. Підставою пом'якшення відповідальності є особливий психофізичний стан жінки під час пологів та відразу після них. Саме тому законодавець визнав меншу суспільну небезпеку дітовбивства.

В Кримінальному кодексі Російської Федерації, який набув чинності з 1 січня 1997 року, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини виділений в самостійний склад злочину, передбачений ст.106 КК як привілейований. До цього моменту даний злочин розглядався як простий. В ст.106 КК РФ передбачені три ситуації, за якими даний злочин може бути кваліфікований за цією статтею:

1. вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час або відразу після пологів;
2. вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини в умовах психотравмуючої ситуації;
3. вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини в стані психічного розладу, який не виключає осудність [5; с.209] .

В Кримінальному кодексі Республіки Білорусь 1960 року вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини розцінювалося як «просто» вбивство і кваліфікувалося за ст.110 КК – вбивство. Але, КК тієї ж Республіки Білорусь 1999 року дітовбивство розглядає як вбивство при пом'якшуючих обставинах [6; с. 38].

Дітовбивство розглядається як вбивство при пом'якшуючих обставинах в законодавстві цієї країни в силу того, що відбувається в процесі пологів чи відразу після них в умовах особливого фізичного і психічного стану жінки, коли вона не могла в повній мірі усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

У кримінальному праві під дітовбивством розуміють лише умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. При цьому, маються на увазі тільки ті випадки вбивств немовлят, які вчиняються під час пологів або відразу після них, тобто в певний часовий проміжок. Жінка в період пологів зазнає хворобливих психофізичних страждань, що здійснює негативний вплив на її психічний та фізичний стан.

А.М. Красиков, зважаючи на стан жінки під час пологів, взагалі пропонує виключити кримінальну відповідальність за таке діяння. «Породіллю, яка вбила свою дитину «карає» вже сама природа, тобто об'єктивні негативні обставини, які вищі її сил, а держава на додаток пропонує вважати її злочинницею» [7; с.44] . Але ми не погоджуємося з даною точкою зору.

Вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у законі обмежене певним проміжком часу: під час пологів або відразу після пологів. Пологи – це певний фізіологічний процес, пов'язаний з народженням дитини. їх можна розглядати у двох аспектах: 1) як певний фізіологічний процес; 2) як констатацію факту народження.

Поняття «новонароджена дитина» і визначення терміна новонародженості нерідко викликають суперечки у науковців, однак і у судово – медичній практиці немає єдиного критерію визначення тривалості періоду новонародженості. У педіатрії новонародженим визнається немовля з моменту констатації живонародженості і до 28 днів життя; в акушерстві початковий момент новонародженості конкретизується першим подихом і перерізанням пуповини, а продовжуваність періоду новонародженості дорівнює одному тижню; в судовій медицині період новонародженості обмежений однією добою. Узагальнюючи медичні критерії визначення періоду живонародженості, вважаємо, що новонародженою слід визнавати дитину з моменту народження і до 28 днів життя.

Оскільки потерпілою є новонароджена дитина, то вирішення питання про початок життя людини, з якого починається її кримінально-правова охорона, є особливо важливим. Сучасні медичні критерії визначення початкового моменту життя людини зазначені в Інструкції про визначення критеріїв живонародженості, мертвонародженості та перинатального періоду, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.02.96 р. Як зазначено у п. 5 цієї Інструкції, живонародження – це повне лишення або витягнення продукту зачаття з організму матері, незалежно від тривалості вагітності, який після такого відокремлення дихає або виявляє інші ознаки життя, такі, як: серцебиття, пульсація пуповини або відповідні рухи довільної мускулатури незалежно від того, перерізана пуповина чи ні, чи відшарувалась плацента [8; с. 34.].

Слушною з цього приводу є позиція Р. Шарапова, який зазначає, що дійсний початок життя і початок його кримінально-правової охорони не збігаються, тому критерії живонародженості, які закріплені у медичній інструкції, є оціночним показником того, що з

медичної точки зору немовля дійсно народилося живим, а з юридичної – воно було і є вже в процесі пологів суб'єктом права на життя [9; с. 9].

Якщо питання про визначення початкового моменту цього злочину є зрозумілим, він починається після завершення пологів (народження плоду), то питання про момент закінчення проміжку часу «відразу після пологів» є надто суперечливим.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України подано коротке роз'яснення щодо цього «... вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч.2 ст.115 КК, тягне відповідальність за ч.1 зазначеної статті» [10; с.107]. Тобто момент закінчення часового проміжку «відразу після пологів» чітко не визначено, що викликає труднощі як на практиці, так і призводить до спорів серед науковців.

У науці сформувалися різні підходи щодо визначення цього періоду. Акушери, судові медики та юристи, які, у свою чергу, спираються на медичні дослідження, по – різному визначають його межі. Вчені – криміналісти О. Погодін і О. Тайбаков вважають, що цей період – це короткий проміжок часу після народження дитини й до виділення плаценти [11; с.85]. Однак із такою думкою не можна погодитися, оскільки виділення плаценти вважається пологамі. Але вони цілком праві, стверджуючи, що період «відразу після пологів» не може бути значно віддалений у часі від самих пологів, оскільки в такому випадку не буде відповідати критерію «відразу після пологів».

У літературі існує й інша позиція, прихильниками якої є А.Л. Карасова, О.В. Лукичов. Вони вважають, що період «відразу після пологів» триває до моменту вжиття матір'ю заходів щодо життєво важливого догляду за дитиною. О.В. Лукичов конкретизує такі заходи – це відокремлення або перев'язування пуповини, миття дитини, годування тощо [12; с.5].

Деякі автори виступають за визначення цього часового проміжку в годинах. Так, А.М. Красиков вважає, що в судовій медицині, коли йдеться про вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них, акцентується увага на понятті новонародженості, яке визначається строком в одну добу [7; с.44]. У зв'язку з цим він робить висновок, що жінка перебуває в особливо тяжкому стані тільки під час пологів або відразу після них, зокрема протягом однієї доби з моменту появи на світ немовляти. Цієї ж позиції дотримуються Ф. Сафуанов, Е.Ф. Побігайло, Т.В. Кондрашова. З цією точкою зору погодитися важко, оскільки в цьому разі слід враховувати не критерій новонародженості, а тривалість особливо психофізичного стану жінки, який може тривати понад добу.

Іншої позиції дотримується О.М. Попов. Він зазначає, що в медицині найближчі дві – чотири години після пологів визначають як ранній післяпологовий період, із закінченням якого починається пізній післяпологовий період. Тому, на думку О.М. Попова, правильно під терміном «відразу після пологів» розуміти проміжок часу, що збігається з раннім післяпологовим періодом – від двох до чотирьох годин [13; с.32]. Але, такий підхід є досить сумнівним. Такий період може тривати довше ніж дві – чотири години.

Водночас у літературі є й інші точки зору. Так, О.Б. Кургузкіна вважає, що подібний часовий інтервал підлягає встановленню в кожному конкретному випадку і однозначно його визначити неможливо, оскільки він індивідуальний у кожної жінки [14; с.10]. Визначення точних строків після пологів також заперечує Т.Д. Цибуленко [15; с.7].

Вважаємо, що така позиція є найбільш прийнятною. Можливість визначення чітких меж (у годинах, хвилинах) цього проміжку часу, усувається існуванням різних психічних та фізичних властивостей організму кожної конкретної жінки. Отже, момент закінчення періоду «відразу після пологів» слід визначати у кожному конкретному випадку. Орієнтиром при цьому може бути момент початку проведення заходів по догляду за дитиною, що може свідчити про завершення зумовленого пологамі стану. До таких заходів можна віднести перев'язування пуповини, миття щойно народженого немовляти і особливо перше годування.

Зокрема, С.В. Бородін вважає, що у випадку, коли мати почала душити дитину, цей період слід вважати завершеним. Більш слушною є позиція деяких учених, які вважають, що оскільки в медичній практиці новонародженою вважається дитина до досягнення нею одного місяця, то вбивство матір'ю дитини до досягнення цього віку має кваліфікуватись за ст. 117 КК [16; с.100].

Однак, у процесі проведення аналізу матеріалів слідчої та судової практики не було виявлено жодного випадку, коли б убивство матір'ю своєї новонародженої дитини (відразу після пологів) вчинювалося після годування немовляти. Результати опитування засуджених за дітовбивство жінок також показали, що ні одна з них не годувала дитини після народження і до позбавлення її життя [8; с.33].

Враховуючи те, що новонароджена дитина є малолітньою дитиною, а вбивство малолітньої дитини передбачено в якості кваліфікуючої ознаки п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, пропонується вчинення таких дій через деякий час після пологів кваліфікувати за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК. Такий підхід вимагає зміни відповідного роз'яснення Пленуму Верховного Суду України з цього питання. Пропонуємо ст. 117 КК доповнити ч. 2, якою передбачити відповідальність за умисне вбивство матір'ю під час пологів або відразу після пологів своїх двох чи більше дітей або вчинення цього злочину повторно. Це положення закону могло б застосовуватись на практиці у випадках вбивства двох чи більше дітей або при повторності дій.

Характеризуючи розглядуваний злочин, слід підкреслити, що особливий психофізіологічний стан жінки під час скоєння вбивства новонародженої дитини необхідно відмежовувати від так званих післяпологових психозів, які складаються з ендогенних органічних захворювань (шизофренія, маніакально – депресивний психоз), що спровоковані вагітністю та пологами. В таких випадках мати на момент вчинення злочину визнається неосудною і кримінальній відповідальності не підлягає.

Література:

1. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лют. 1991 р. № 789-ХІІ // Верховна Рада України : [сайт] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (29.03.2012).
2. Графский В. Г. Всеобщая история права и государства. Учебник для вузов / В. Г. Графский. – М. : Норма, 2000. – 744 с.
3. Карамзин Н. М. Предания веков : сказания, легенды, рассказы из «Истории государства Российского» / Н. М. Карамзин. – М. : Правда. 1989. – 768 с.
4. Кримінальний кодекс України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
5. Комментарий к УК РФ под ред. Ю. И. Скупатова, В. М. Лебедева. М., 2002.
6. Грунтов И. Убийство матерью новорожденного ребёнка (ст. 140 УК) / И. Грунтов, И. Кот // Судебный весник. - 2002. - №1. - С. 38-39.
7. Красиков А. Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России / А. Н. Красиков. – Саратов : Полиграфист, 1996. – 211 с.
8. Шепелява Н. В. До питання про відповідальність за посягання на життя, встановлене спеціальним кримінально-правовим законодавством / Н. В. Шепелява // Вісник Верховного суду України. – 2005. – № 9 – С. 33-35.
9. Остапенко Людмила Анатоліївна. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л. А. Остапенко ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 17 с.
10. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи [Електронний ресурс] : постанова ПВС України від 7 лют. 2003 р. № 2 // Верховний Суд

України : [інформ. сервер]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300> (29.03.2012).

11. Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія / Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : [Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки], 2009. – 185 с.

12. Лукичев О. В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика детоубийства : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. В. Лукичев ; С.-Петербург. акад. МВД России. – С.-Пб., 1997. – 17 с.

13. Попов А. Н. Убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ) / А. Н. Попов. – С.-Пб. : С.-Петербург. юрид. ин-т Генеральной прокуратуры РФ, 2001. – 68 с.

14. Кургузкина Е.Б. Предупреждение убийства матерью новорожденного ребенка (криминологические и уголовно – правовые аспекты), Всерос. науч.- исслед. ин –т МВД РФ. – М.: 1999. – 260 с.

15. Цибуленко Т.Д. Детоубийства и меры по их искоренению: монография, - К.: 1999. – 200 с.

16. Бородин С. В. Ответственность за убийство : квалификация и наказание по российскому праву / С. В. Бородин. – М. : Юрист, 1994. – 216 с.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінально – правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, Харченко Вадим Борисович.